

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

ГІСТАРЫЧНА- АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

HISTORICAL- ARCHAEOLOGICAL COLLECTION

40

ВЫПУСК / ISSUE

Заснаваны ў 1927 годзе

Мінск
«Беларуская навука»
2026

Інстытут гісторыі НАН Беларусі працягвае выданне «Гістарычна-археалагічнага зборніка». Асобны раздзел выпуску прысвечаны 80-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. У зборніку змешчаны артыкулы беларускіх і расійскіх гісторыкаў і археолагаў, прысвечаныя актуальным праблемам гісторыі, гістарыяграфіі, крыніцазнаўства і археалогіі. У артыкулах вучоных прадстаўлены найноўшыя дасягненні гістарычнай навукі, раскрыты сучасныя погляды на актуальныя праблемы айчыннай і замежнай гісторыі ад Сярэднявечча да сучаснасці.

Выданне разлічана на прафесійных вучоных-гісторыкаў, археолагаў, антрапологаў, выкладчыкаў, студэнтаў і асіпірантаў, шырокае кола чытачоў, якія неабыхава ставяцца да гістарычнага мінулага.

Выданне адноўлена ў 1993 годзе

Рэдакцыйная калегія:

- А. А. Каваленя, акадэмік, доктар гістарычных навук, прафесар (галоўны рэдактар);
В. Л. Лакіза, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
М. У. Смяховіч, доктар гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
С. А. Трацяк, кандыдат гістарычных навук (адказны сакратар);
Р. А. Аляхновіч (тэхнічны сакратар);
А. М. Аўласовіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Бараноўскі, кандыдат гістарычных навук;
А. А. Башкоў, доктар гістарычных навук, дацэнт;
А. А. Валодзькін, доктар гістарычных навук, дацэнт;
С. П. Віцязь, доктар гістарычных навук;
М. У. Глеб, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
В. Ф. Голубеў, доктар гістарычных навук, прафесар;
В. В. Даніловіч, доктар гістарычных навук, дацэнт;
А. Б. Доўнар, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
І. У. Жылінская, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
М. Г. Жылінскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. Г. Калечыц, доктар гістарычных навук, прафесар;
А. Г. Каханоўскі, доктар гістарычных навук, прафесар;
І. Ф. Кітурка, доктар гістарычных навук, дацэнт;
Я. У. Кодзін, доктар гістарычных навук, прафесар (Расійская Федэрацыя);
А. М. Літвін, доктар гістарычных навук, прафесар;
Я. В. Мірановіч, доктар гістарычных навук, прафесар (Рэспубліка Польшча);
Н. Я. Новік, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Солапава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Расійская Федэрацыя);
П. А. Трубчык, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. А. Чалядзінскі, доктар гістарычных навук, прафесар

Рэцэнзенты:

- доктар гістарычных навук прафесар Н. І. Палятаева,
доктар гістарычных навук дацэнт В. А. Пілецкі

*Выпуск зацверджаны Вучоным саветам Інстытута гісторыі НАН Беларусі
(пракакол № 5 ад 29 мая 2025 г.).*

*Зборнік уваходзіць у Пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь
для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па галіне навукі 07.00.00 –
гістарычныя навукі і археалогія. Уключаны ў Расійскі індэкс навуковага цытавання (РІНЦ)*

ЗМЕСТ

ДА 80-ГОДДЗЯ ПЕРАМОГІ САВЕЦКАГА НАРОДА Ў ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЕ

<i>Александр Коваленя.</i> Память о Великой Победе – духовная скрепа для новых поколений белорусской молодежи.	5	<i>Aliaksandr Kavalenia.</i> Memory of the Great Victory is a spiritual staple for new generations of Belarusian youth.	5
<i>Вячеслав Данилович.</i> Мифы о Второй мировой и Великой Отечественной войнах в свете исторических фактов.	17	<i>Viachaslau Danilovich.</i> Myths about the Second World War and the Great Patriotic War in the light of historical facts.	17
<i>Алексей Литвин.</i> Неизвестные страницы истории Патриотического подполья Грушевского поселка города Минска в 1941–1944 годы.	24	<i>Alexey Litvin.</i> Unknown pages of the history of the Patriotic underground of the Grushevsky settlement of Minsk in 1941–1944.	24
<i>Валерий Надтачаев.</i> Комплектование особых отделов партизанских формирований на оккупированной территории Беларуси (1941–1944 гг.)	34	<i>Valery Nadtachayeu.</i> Staffing of special departments of partisan formations in the occupied territory of Belarus (1941–1944)	34
<i>Анатолий Крыварот.</i> Асвятленне ў айчынай гістарыяграфіі ўзаемадзеяння партызан Беларусі і славакаў-антыфашыстаў (1942–1944 гг.)	43	<i>Anatol Kryvarot.</i> Coverage in domestic historiography of the interaction between Belarusian partisans and Slovak antifascists (1942–1944)	43
<i>Дмитрий Киенко.</i> Партизанские аэродромы и посадочные площадки в Беларуси (1943–1944 гг.)	54	<i>Dmitry Kienko.</i> Partisan airfields and airfields landing sites in Belarus (1943–1944)	54
<i>Андрей Войтехович, Альбрехт Йокенхёвель, Вольфганг Вюстеманн, Денис Атрохов.</i> Отчёт о раскопках курганного могильника возле д. Чёрные Броды в апреле – мае 1944 года как исторический источник.	60	<i>Andrei Voitekhovich, Albert Jockenhövel, Wolfgang Wustemann, Denis Atrokhov.</i> Excavations report of a burial mound near the village Chernye Brody in April – May 1944 as a historical source.	60

ГІСТОРЫЯ

<i>Алег Дзярновіч.</i> Паходжанне Патрыка (Патрыкея) Горадзенскага.	76	<i>Aleh Dziarnovich.</i> Origin of Patryk (Patrykej) of Horadzen'.	76
<i>Елена Филатова.</i> Магнатерия Великого Княжества Литовского накануне и во время разделов Речи Посполитой (1762–1795 гг.)	87	<i>Elena Filatova.</i> Magnateria of the Grand Duchy of Lithuania on the eve and during the divisions of the Polish-Lithuanian Commonwealth (1762–1795)	87
<i>Кацярына Пышкала.</i> Сіроцкія суды Віцебскай губерні ў 1840–50-я гады.	95	<i>Katerina Pyshkalo.</i> Orphan courts of the Vitebsk governorate in the 1840–50s.	95
<i>Аляксандра Вайтовіч.</i> «Минское плато я давно исколесил вдоль и поперек»: неведомыя старонкі біяграфіі І. А. Сербавы.	103	<i>Aliaksandra Vaitovich.</i> “I have long traveled the Minsk plateau far and wide”: unknown pages of the biography of I. A. Serbau.	103
<i>Вольга Волкава.</i> Харчовае забеспячэнне насельніцтва гарадоў на акупіраванай тэрыторыі Беларусі ў гады Першай сусветнай вайны.	109	<i>Volha Volkava.</i> Food supply of the city population of cities on the occupied territory of Belarus during the First World War.	109
<i>Алексей Каплиев.</i> Эпидемическая ситуация на оккупированных белорусских землях в период польско-советской войны в публикациях газеты «Бобруйский курьер» (1919–1920 гг.) ...	120	<i>Alexey Kapliyev.</i> Epidemic situation in the occupied Belarusian lands during the Polish-Soviet war in the publications of the newspaper “Bobruiskij Courier” (1919–1920)	120

<i>Віталь Гарматны.</i> Сацыяльна-эканамічнае развіццё мястэчка Хомск Драгічынскага павета Палескага ваяводства ў 1921–1939 гадах	132	<i>Vital Harmatny.</i> Socio-economic development of the town Chomsk of the Dragichyn district of the Polesie voivodeship in 1921–1939.	132
<i>Марына Глеб.</i> Становленне акадэмічнай навуцы БССР у 1920-е гады.	139	<i>Maryna Hleb.</i> Formation of academic science of the BSSR in the 1920s.	139
<i>Кірыл Платонаў.</i> Інфармацыйна-прапагандысцкае суправаджэнне выбараў у Народнае зборыне Заходняй Беларусі (октябрь 1939 г.). ...	147	<i>Kiryl Platonau.</i> Information and propaganda support of elections to the People's Assembly of Western Belarus (October 1939).	147
<i>Ніколай Нестеровіч.</i> Развіццё заканадаўства ў Савете Міністраў Рэспублікі Беларусь (2001–2012 гг.).	154	<i>Mikalai Nestsiarovich.</i> Development of legislation on the Council of Ministers of the Republic of Belarus (2001–2012).	154

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ, КРЫНІЦАЗНАЎСТВА І МЕТАДЫ ГІСТАРЫЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

<i>Кацярына Кухарава.</i> Сучасныя метады вывучэння сярэдневяковых шкляных вырабаў.	164	<i>Katsiaryna Kukharava.</i> Modern trends in the study of medieval glass products.	164
<i>Кірыл Гаврыленко.</i> Хронікі Нейдорф-Нейбровскай кірхі св. Тройцы як крыніцы па гісторыі бужскіх голендраў.	172	<i>Kirill Gavrilenko.</i> Chronicles of the Neidorf-Neibrow church of St. Trinity as sources on the history of Bug's holländers.	172
<i>Вольга Бароўская.</i> Асноўныя падыходы да вызначэння паняццяў «гістарычная палітыка» і «палітыка памяці» ў французскай гістарыяграфіі.	180	<i>Volha Barouskaya.</i> Approaches to the definition of the concepts of 'historical politics' and 'politics of memory' in french historiography.	180

АРХЕАЛОГІЯ

<i>Александр Пугачевский, Виталий Лукин, Виталий Моцный, Андрей Войтехович.</i> Дендрохронологическая датировка внутриваловых конструкций из археологического комплекса «Менка».	184	<i>Aliaksandr Puhacheuski, Vitali Lukin, Vital Motsny, Andrei Voitekhovich.</i> Dendrochronological Dating of intra-wall structures from the archaeological complex "Menka".	184
<i>Альбина Медынцева, Анна Пескова, Наталья Почобут.</i> Кадильница из раскопок храма на Туровском городище в 2005 году.	194	<i>Albina Medyntseva, Anna Peskova, Natallia Pochobut.</i> Censer from excavation of the Orthodox Church in the Turov hillfort in 2005.	194
<i>Вадим Кошман.</i> Монеты Российской империи и СССР с места массового уничтожения населения в урочище Благовщина (1942–1943 гг.). ...	212	<i>Vadzim Koshman.</i> Coins of the Russian Empire and USSR from the mass population extermination place in the Blagovshchina forest (1942–1943).	212

ВУЧОНЫЯ ІНСТЫТУТА – ЛЕТАПІСЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ

Гісторыя Беларусі – прафесійны выбар, які стаў навуковым лёсам (да 70-годдзя Валянціна Фёдаравіча Голубева) (<i>Ірына Кітурка</i>)	219	History of Belarus – a professional choice that became a scientific destiny (on the 70th anniversary of Valentin Fedaravich Holubeu) (<i>Iryna Kiturka</i>)	219
Няўрымслівы даследчык гісторыі Першай сусветнай вайны (да 85-годдзя Міхаіла Мітрафанавіча Смальянінава) (<i>Валянцін Мазец, Аляксей Літвін</i>)	223	A tireless researcher of the First World War history (on the 85th anniversary of Mikhail Mitrafanavich Smalyaninau) (<i>Valentin Mazets, Alexey Litvin</i>)	223
Апантаны гісторыяй (да 60-годдзя Валянціна Генрыхавіча Мазеца) (<i>Сяргей Трацяк, Аляксей Капліеў, Дар'я Пыж</i>)	226	Obsessed with history (to the 60th anniversary of Valentin Genryhavich Mazets) (<i>Siarhei Tratsiak, Alexey Kapliyev, Darya Pyzh</i>)	226
ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ	229	RULES FOR AUTHORS	229

ГІСТОРЫЯ

УДК 929.6(474/476)

*Алег Дзярновіч, вядучы навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат
гістарычных навук, дацэнт (г. Мінск, Беларусь)
(Aleh.dziarnovich@gmail.com)*

ПАХОДЖАННЕ ПАТРЫКА (ПАТРЫКЕЯ) ГОРАДЗЕНСКАГА

Ключавыя словы: Балтыйска-нямецкае гісторыяпісанне, экспансія Нямецкага ордэна, Вялікае Княства Літоўскае, Горадзенскае (Гродзенскае) княства, старадубскія князі, генеалогія.

У гісторыі ваеннага супрацьстаяння Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) і дзяржавы Тэўтонскага ордэна ў Прусіі важным эпізодам застаецца ордэнская выправа 1364 г. на Горадзень (Гродна). Мясцоваму князю, якога ордэнскі ханіст Віганд з Марбурга пазначае як Патрык, удалося прадухіліць штурм і знішчэнне замка. Патрык уступіў у перамовы з нямецкімі і англійскімі рыцарамі, дэманструючы хрысціянскі статус Горадня.

Ужо з XV ст. ханістамі і гістарыёграфамі выказваліся розныя версіі адносна паходжання горадзенскага князя Патрыка. У XIX ст. аформіліся тры асноўныя генеалагічныя пазіцыі адносна таго, кім мог быць Патрык: 1) Патрыкеем Нарымунтавічам († 1397), сынам старэйшага з роду Гедымінавічаў Нарымунта-Глеба; 2) Патрыкеем Давыдавічам, сынам князя Давыда Горадзенскага; 3) Патрыкеем Кейстутавічам, старэйшым сынам князя Кейстута. Крытычны аналіз крыніц дазваляе сцвярджаць, што Патрыкам Горадзенскім быў менавіта Патрыкей Давыдавіч, праваслаўны прадстаўнік эліт ВКЛ. Версія з Патрыкеем Кейстутавічам з'яўляецца найменш абгрунтаванай, а сама персаналія ўяўляе старэйшага сына Кейстута падаецца міфчнай.

Уводзіны

Прыбалтыйска-нямецкія хронікі з'яўляюцца важным корпусам крыніц па гісторыі Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) XIII–XIV стст. Некаторыя падзеі з ваеннай і палітычнай гісторыі прапісаныя толькі ў іх і адсутнічаюць у старажытнарускіх летапісах і дакументальных крыніцах ВКЛ. Адзін з такіх сюжэтаў тычыцца ордэнскай выправы 1364 г. на Горадзень (Гродна). Мясцоваму князю, якога ордэнскі ханіст Віганд з Марбурга пазначае як Патрык, удалося прадухіліць штурм і знішчэнне замка. Патрык уступіў у перамовы з нямецкімі і англійскімі рыцарамі, дэманструючы хрысціянскі статус Горадня.

Гэты эпізод з ваеннага супрацьстаяння ВКЛ і дзяржавы Тэўтонскага ордэна ў Прусіі ўяўляе цікавасць для вывучэння міжканфесійных адносін у рэгіёне, а таксама дапамагае ў даследаванні генеалогіі эліт ВКЛ XIV ст. Ужо з XV ст. ханістамі і гістарыёграфамі выказваліся розныя версіі адносна паходжання

горадзенскага князя Патрыка. У XIX ст. аформіліся тры асноўныя генеалагічныя пазіцыі, кім мог быць Патрык: 1) Патрыкеем Нарымунтавічам († 1397), старшым сынам найстарэйшага з роду Гедымінавічаў Нарымунта-Глеба; 2) Патрыкеем Давыдавічам, сынам князя Давыда Горадзенскага; 3) Патрыкеем Кейстутавічам, старэйшым сынам князя Кейстута.

Мэта артыкула – на базе наяўных крыніц вызначыць генеалагічнае паходжанне Патрыка Горадзенскага.

У рамках даследавання пастаўлены задачы сістэматызаваць наяўныя крыніцы пра Патрыка Горадзенскага; правесці крытычны аналіз пісьмовых крыніц; выявіць магчымыя геральдычныя крыніцы; улічыць ўсе генеалагічныя версіі.

Для правядзення даследавання выкарыстаны метады тэксталагічнага аналізу і генеалагічнага даследавання.

Асноўная частка

Працяглая канфрантацыя Нямецкага (Тэўтонскага) ордэна ў Прусіі з Вялікім Княствам Літоўскім у канцы XIII – пачатку XV ст. стала вынікам ваеннай экспансіі ордэнскай арганізацыі і гаспадарчай каланізацыі паўднёва-ўсходняга ўзбярэжжа Балтыйскага мора з боку паўночна-нямецкіх гарадоў. Заваяванне прускіх плямёнаў распачалося ў 1225 г.,

калі Конрад Мазавецкі звярнуўся з прапановай узяць ўдзел у пакаранні прусаў да *Ордэна Шнітала Святой Марыі Іерусалімскага Дому*, які і стане вядомы пад сваёй скарачонай назвай *Нямецкі* (латынізавааная форма – *Тэўтонскі*) ордэн.

Апошняй з прускіх зямель немцамі была заваёвана Судовія – адна з найбуйнейшых і наймац-

нейшых тэрыторый, якая знаходзілася на Паўднёвым Усходзе прускага этнічнага абшару. У 1283 г. Ордэн выйшаў непасрэдна да межаў Літвы. Ордэнскі храніст Пётр з Дусбурга адлюстравуе гэтую падзею ў паведамленні, што прусы спынілі супраціў пасля таго, як апошні незалежны правадыр яцвягаў Скурдо са сваімі ваярамі ў 1283 г. сышоў у Літву [38, № 219 (214), р. 146; 19, № 219, с. 137]. Гэты сыход дастаткова дакладна фіксуе факт заваявання Прусіі, што замацавана і ў гістарыяграфіі [17, с. 79; 18, с. 414; 16, с. 50].

Нямецкі Ордэн і новапаўсталая Ордэнская дзяржава ў Прусіі прынамсі ад 1320 г. актыўна выкарыстоўвалі ў сваіх рэйдах заходнееўрапейскіх «ваенных гасцей» [36, S. 11] – рыцараў, якія скіроўваліся ў Прусію і далей на Усход з мэтай атрымання ці ўдасканалення вайсковага досведу ды выканання, як яны меркавалі, свайго хрысціянскага абавязку па ўдзеле ў злome супраціву язычнікаў і іх далейшаму хрышчэнню.

Рэйд 1364 г. Адзін з падобных рэйдаў быў арганізаваны вялікім маршалам і камтурам Кёнігсберга Генінгам Шындэкопам у канцы зімы 1364 г. (на Вялікі пост: 6 лютага – 24 сакавіка). Маршал меў намер ісці на аблог Гародні, спрабуючы напацьці «на русінаў» («in obsidionem Garten, temptans etiam super Rutenis») [44, s. 316]. Адным з непасрэдных кіраўнікоў аперацыі быў Ульрых граф фон Ганаў (Hanaui), які спецыяльна для гэтага вярнуўся з Лівоніі. Гэты рэйд быў характэрны таксама тым, што ў ім бралі ўдзел англійскія рыцары, якія прыбылі для ўдзелу ў своеасаблівым «ваенным турызме» на паганскіх землях. Удзел англічан (а таксама, магчыма, шатландцаў) паўплываў на ўвесь ход ваеннай аперацыі.

Даволі нечакана паміж удзельнікамі выправы ўзнік культурна-ідэалагічны канфлікт – англічане разгарнулі харугву Св. Георгія, нябеснага заступніка Англіі. Гэта выклікала незадавальненне фон Ганаў. Храніст Віганд з Марбурга не патлумачыў прычыны прэтэнзіі фон Ганаў. Магчыма, яна заключалася ў тым, што англічане былі толькі ўдзельнікамі паходу, а сваёй харугвай яны сігналізавалі аб лідарстве. Акрамя таго, Св. Георгій з'яўляўся апекуном усяго рыцарства. У любым выпадку канфлікт паміж правадыром паходу і англічанамі апісваецца як востры, і толькі ўмяшальніцтва братоў Ордэна не дазволіла ўспыхнуць сутыкненням, а харугва была перададзена немцу Куну фон Ганштайну.

Паход у ваколіцах Гародні праходзіў жорстка, «з нечалавечымі знішчэннямі» («quam inhumaniter devastant») [44, s. 318]. Пра спусташэнні ваколіц Гародні («spoliato districtu Gartin») падчас гэтага рэйду пісаў таксама Ян Длугаш: «Resumpsit et alteram in Lithuanos et Samagittas marsalcus Prussie Hennyk Schindekop expeditionem, et castrum Gartin expugnare aggressus, a duce Lithuanorum Patrikyg, qui illud

probe tuebatur, repulsus, spoliato districtu Gartin, Prusiani cum captivis remeavit» [26, p. 322; 27, s. 406].

Але далей адбылася зусім нечаканая падзея. Князь Горадзенскі уступіў у перамовы з маршалам Ордэна, прывёўшы з сабой жанчын і дзяцей («Unde rex dictus Patrike loquitur cum marschalco, adducens secum mulieres cum pueris») [44, s. 318]. Акрамя таго, Патрык зладзіў пір з пивам і мёдам, як гэта было «прынята ў русінаў»: «cerevisiam cum medone propinans more Ruthenorum» [44, s. 318]. Такім чынам, замест знішчэння паганскага паселішча адбылася пачостка ў хрысціянскім горадзе. Пір выступае тут у якасці сацыяльна-палітычнага інстытута вырашэння канфлікту, але непасрэднай прычынай спынення паходу супраць Гародні стаў, як аказалася, нечаканы для рыцараў-«гасцей», хрысціянскі статус гэтага горада [34, s. 130–131].

Генеалагічныя версіі паходжання Патрыка/Патрыкея Горадзенскага. Упершыню Патрык з Гародні прыгаданы ў Хроніцы Яна Длугаша пад датай 16 кастрычніка 1336 г., калі князі Альгерд, Кейстут і іншыя, у тым ліку «Патрык, сын Давыда Рутэна» («Patricius filius David Ruthenus»), здзейснілі напад на Мазовію: «Sexto decimo Calendas Novembris, Olgerth, Keystuth, Koributh, Patrikyg, Lubardus, Szuriwil, Buthaw, Lithuanorum Duces, filii Gedimini, et Patricius filius David Ruthenus, cum Lithuanorum et Ruthenorum cohortibus per fraudem et clandestine Principatus Masoviae ingressi, quamvis cum Masoviae Ducibus et affinitatis iunxerint et pacem perpetuam firmaverint, illos hostiliter praedantur, urunt et devastant, et plus quam mille ducentas Catholicorum animas et pectoris praedam in Lithuaniam abducunt» [26, p. 191; 28, s. 238]² (курсіў наш. – А. Д.). Гэтая прыгадка дае падставы разглядаць Патрыка як сына старасты (ці князя?) Давыда Горадзенскага.

Адносна ідэнтыфікацыі Патрыка з паведамленняў Віганда з Марбурга сярод генеалогаў маюцца тры дыскусійныя версіі.

Патрыкей Нарымунтавіч. Важным будзе адзначыць наяўнасць у спісе князёў яшчэ аднаго Патрыка (Patrikyg), які пазначаны ў шэрагу «сыноў Гедыміна». Насамрэч, гэта мог быць *Патрык/Патрыкей Нарымунтавіч* († 1397), старшы сын старэйшага з роду Гедымінавічаў Нарымунта-Глеба (каля 1300 – 1348). У далейшым Длугаш неаднаразова прыгадвае Патрыкея ў выправах войск ВКЛ у Прусію, і змяшчае яго сярод вышэйшай эліты як сына Гедыміна, хоць, відавочна, ён быў Гедымінавым унукам, але старэйшым з Гедымінавічаў. Такія выправы, апроч 1336 г., былі вядомыя Длугашу пад 1348 г. у адказ на рэйд вялікага марістра Віныха фон Кніпродэ (Патрыкей тут фігуруе як брат Альгерда і Кейстута: «Cuius vestigia Olgerdus Lithuanie dux cum fratribus Keystutho, Patrikyg et aliis sequutus») [26, p. 251; 28, s. 317]; 1353 г. (з войскам з Літвы і Русі:

¹ Выказваем падзяку за зверку лацінскіх цытат і пераверку іх перакладу Валерыі Ярашук.

² У польскім перакладзе XIX ст. была зроблена памылка ў напісанні імя: «Patrycy syn Daniela» [27, s. 162].

«Congesto ex Lithwanis et Ruthenis Olgerth, Keystuth et Patrikyg Lithwanie duces exercitu, in Prussie terram ire pergunt») [26, p. 268; 28, s. 339]; 1354 г. («сабраўшы, магчыма, найвялікшае войска»: «Copia in frequenciori quo poterant numero Olgerth, Keystuth, Patrikyg et Skirgello Lithwanie duces in expeditionem coactis, Ruthenorum insuper usi solaciis in Prussie terram descendunt») [26, p. 269–270; 28, s. 341]; 1356 г. («Lithwanorum duces Olgerth, Keystuth et Patrikyg in magno et forti exercitu terram Prussie ingressi») [26, p. 285; 28, s. 360]; 1361 г. (калі за напад на Літву і Русь літоўскія князі «не змаглі гэтага сцяпець», але Кейстут часова трапіў у палон) [26, p. 308; 28, s. 389]; 1362 г. (абарона Коўна) [26, p. 311; 28, s. 393]; 1364 г. (спроба адбудовы з дрэва Ковенскага замка) [26, p. 325; 28, s. 410]; 1365 г. (верагодна, у выправе ў Прусію браў удзел таксама Аляксандр, малодшы брат Патрыкея Нарымунтавіча: «Lithwanie deinde quatuor duces, videlicet Olgerth, Keystuth, Patrikyg et Alexander») [26, p. 330; 28, s. 416].

Праўдападобна, менавіта імя Патрыкея Нарымунтавіча прыгадваецца ў дамоўе пра заключэнне перамір'я ў жніўні 1352 г. паміж ВКЛ і Польскім каралеўствам (мал. 1). Дамова, з аднаго боку, была заключана Яўнутаў, Кейстутаў, Любартаў, Юрыем Нарымунтавічам і Юрыем Карыянавічам, а таксама ад імя вялікага князя Альгерда, Карыята, Патрыкея («и за Патрикия») і іх сыноў, з іншага боку – каралём Казімірам, Земавітам і Казімірам Мазавецкім [24, № 651, к. 1; 12, с. 731–734]. З боку ВКЛ тут былі пералічаны толькі Гедымінавічы і наўрад ці пад Патрыкеем тут меўся на ўвазе Патрыкей Давыдавіч¹. Фраза з інтэтуляцыі тэксту дамовы «А за велкаго князя Олькерта, и за Корыята, и за Патрикия, и за их сыны» магла б быць вытлумачана на карысць прысутнасці тут Патрыкея Нарымунтавіча. Першая ж згадка Патрыкея Нарымунтавіча вядомая пад 1336 г., калі гэты Гедымінаў унук браў ўдзел у сумеснай выправе літоўскіх князёў і быў, відавочна, падлеткам. Таму храналагічна гэтая версія не супярэчыць ідэнтыфікацыі ў дамоўе 1352 г. Патрыкея як сына Нарымунта Гедымінавіча.

Трэба адзначыць, што ў сучаснай гістарыяграфіі Патрыка (Патрыкея) Горадзенскага ўстойліва атаясамліваюць з унукам Гедыміна Патрыкеем Нарымунтавічам. Такім чынам робяць у тым ліку і выдаўцы найноўшага польскага перакладу «Новай Прускай хронікі» Віганда з Марбурга Славамір Зоненберг і Кшыштаф Квяткоўскі [44, s. 265, рззуріс 823]. Сучасны польскі гісторык Ян Тэнгоўскі таксама атаясамлівае Патрыка Горадзенскага менавіта з Патрыкам (Патрыкеем) Нарымунтавічам і мяркуе, што той стаў князем Горадзенскім пасля смерці князя Давыда ў 1326 г. [42, s. 59–67; 43, s. 28–30]. Пры гэтым Я. Тэнгоўскі звяртае ўвагу на тое, што ў гістарыяграфіі адбыўся «падзел» Патрыка

на дзве постаці: 1) князя Горадзенскага, якога атаясамліваюць з сынам Кейстута ад першага шлюбу; 2) князя, які з'явіўся ў Вялікім Ноўгарадзе ў 1384 г., якога ідэнтыфікуюць як Патрыкея Нарымунтавіча (Нарымунтавіча).

Патрыкей Давыдавіч Горадзенскі. Імя Патрыка Горадзенскага неаднаразова фігуруе ў «Новай Прускай хроніцы» Віганда Марбурга. Найперш мы сустракаем прыгадку пра выправу «трох каралёў разам» – Кейстута, Альгерда і Патрыка, «папросту званага Горадзенскім» («tres reges simul, Kynstud, Algart et rex Paterky vulgariter de Karten»), у бок зямлі Аленштайн (Ольштын) ва ўладаннях Ордэна 21 студзеня 1356 г. («in die sancta Agnestis») [44, s. 264–265]. Паводле нямецкага храніста, у час той выправы было знішчана 17 вёсак і разбурана мястэчка Добры Горад (Gutenstad).

Наступнае ўзгадванне Патрыка звязана з прызначэннем двухбаковай камісіі, якая мусіла адрэгуляваць мяжу паміж ВКЛ і Мазоўшай. 13 жніўня 1358 г. («Datum et actum in Grodno feria tertia proxima infra octavas Beati Laurencij Martiris gloriosi») князь Кейстут «з нашага боку» прызначаў сваіх князёў і баяраў Патрыка, Войшвіла, Айкшу, Алізара і Ваську Кердзевіча («duces et boyaros nostros videlicet super Patryky, Woyszwilt et Aykszy, Olizar et Waskonem Kerdejewicz pro parte nostra») [32, s. 73–74, № LXXX]².

У 1360 г. здарыўся эпізод, які прыносіць дадатковыя канфесіянальныя адценні ў інтэрпрэтацыі постаці Патрыка Горадзенскага. У гэты перыяд паводле загаду караля польскага Казіміра III Вялікага кашталян зямлі Віскі ў Плоцкім княстве пачаў будаўніцтва замка Райгорад (Ронгарт: Rajgród/Rongart) на мяжы з прускай Ордэнскай тэрыторыяй. Гэтая акцыя была ўспрынята вялікім магістрам Вінрыхам фон Кніпродэ як шкодная справам Ордэна і як парушэнне дамоўленасцей («rex dictus in pernicioem ordinis dictum castrum edificaret»). Вялікі магістр загадаў маршалу Ордэна Генінгу Шындэкопу разбурыць замак, будаўніцтва якога яшчэ толькі адбывалася [44, s. 270–271]. Магчыма, гэта была спрэчная тэрыторыя. Калі ордэнскія аддзелы падышлі да Райгораду, маршал запытаўся ў палякаў, ці былі тут «нашыя ворагі літоўцы», «ганіцелі веры Хрыстовай» («propter inimicos nostros capitales Litwanos, persecutores nostros et christi fidelium»). У адказ прагучала, што літоўцаў не было, а толькі Патрык («Litwani hic non fuerunt, sed Patirke»). Дадзенае супрацьпаўсталенне сведчыць, як мінімум, пра адрозны рэлігійны статус Патрыка і літоўцаў-язычнікаў. Але Генінг Шындэкоп паспрабаваў яшчэ раз гэта ўдакладніць, спасылаючыся на палякаў, якія паведамілі, што, маўляў, Кейстут быў тут.

² Ірэна Сулковска-Курась і Станіслаў Курась меркавалі, што дадзены дакумент – фальсіфікат [35, s. 31, № 24]. Гэты погляд аспрэчваецца ў артыкуле [11, с. 36, спасылка 41].

¹ А. Ліцкевіч мяркуе, што гэта мог быць менавіта Патрыкей Давыдавіч [12, с. 907].

Мал. 1. Дамова пра заключэнне перамір'я ў жніўні 1352 г.
паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Польскім каралеўствам [24, Nr. 651, k. 1]

У адказ з боку плоцкіх службоўцаў ён пачуў запэўненне, што Кейстута тут не было, а прыязджалі толькі «Патрык і яго сын»: «Marschalcus, a vestries tamen hominibus didicimus quod etiam Kynstute hic fuisset; Poloni, non Kynstute, sed Patirke et filius suus» [25, S. 115, № 87]. Прыгадка сына Патрыка будзе важнай для развіцця далейшага генеалагічнага аналізу.

Ужо ў пачатку 1361 г. ордэнскі аддзел у 250 чалавек на чале з братамі-рыцарамі Генрыхам фон Краніхфельдам, Генры Бэлерам і герцагам Саксонскім

Альбертам спрабаваў здзейсніць выправу «на Русь у зямлю Дзяляціцкую» («transeunt in Russyam in terram Delitzc») [44, s. 276–277], але не здолеў фарсіраваць раку Нарову (Нарву). І ўжо на памежнай тэрыторыі Прусіі ўсе яны сутыкнуліся з варожым войскам («знайшлі сляды язычнікаў») у 500 чалавек на чале з Кейстутам, Патрыкам і Альгердам («et reperit vestigia paganorum et 500 viros, inter quos

¹ Вёска і гаспадарскі двор Дзяляціцы на левым беразе Нёмана, у ваколіцах Любчы.

fuerunt Kynstud, Patirky et Algord») [44, s. 278–279]. У выніку сутыкнення Кейстут чарговы раз трапіў у нямецкі палон, адкуль ён «чудоўным чынам знік» («mirabiliter evanuit») [23, S. 80]. Патрыку ўдалося з цяжкасцю пазбегчы палону («Paterky, magno concussus terrore, fugit sicud' vecors») [44, s. 278].

Паступова на працягу 1360-х гадоў мілітарная актыўнасць змяшчалася з памежнага супрацьстаяння Нямецкага Ордэна і ВКЛ да пачатку эпохі аблогаў ужо ўласна Гародні. Выклікана гэта было зменамі ў ваенна-стратэгічнай сітуацыі. Абарончая лінія замкаў ВКЛ па Нёмане ад Цэнтральнай Жамойці да Гародні, створаная ў канцы XIII – першай палове XIV ст. была асабліва эфектыўнай да 1362–1369 гг., калі Нямецкаму Ордэну ўдалося разбурыць найперш мураваны замак у Коўне, а потым шэраг драўляных замкаў па Нёмане і Віліі [31, р. 33–36]. З гэтага перыяду пачалося ўзмацненне ваеннага ціску на ядро ВКЛ – Вільню, Трокі, а таксама рэгіён Верхняга Панямоння разам з Гародняй [2, Ір. 373].

Выправа 1364 г., з апісання неардынарных абставін якой пачаўся гэты тэкст, стала пачаткам новага тактычнага этапу ордэнскай экспансіі на рэгіён Верхняга і Сярэдняга Панямоння. Але далейшыя імклівыя адміністрацыйныя перамяшчэнні дазваляюць казаць пра неадназначную рэакцыю Кейстута на паспяховую ваенна-дыпламатычную акцыю. Паводле Віганда з Марбурга, у наступным, 1365 г. Кейстут як князь Трошкі, у юрысдыкцыю якога ўваходзіла і Гародня, перамясціў Патрыка ў іншую зямлю «на Русі». І прычына называлася вельмі канкрэтная, менавіта таму што Патрык быў «прыяцелем Ордэна»: «Sequenti anno Kynstud dedit ei aliam, quia amicus fuerat ordinis, in terra Russia» [44, s. 318–319]. Такім чынам, паспяховае развязанне князем Горадзенскім лакальнага канфлікту з Ордэнам было ўспрынята Кейстутам як небяспечны прэцэдэнт магчымага паразумення яго васалаў з ворагам.

Але, падобна, што перад сваім выездам, 14 лютага 1365 г. Патрык разам са сваімі сеньёрамі – Кейстутам і Альгердам, у ліку «чатырох каралёў», скіраваўся ў выправу супраць Ордэна ў Скаловію: «Feria sexta ante dominicam Exurge 4 reges (cilicet) Kynstud, Algart, Paterky de Garten et rex Alexander² in gravamen christianorum intrant terram Schalweren» [44, s. 330–331].

Патрыкей Кейстутавіч. Што ж тычыцца паходжання Патрыкея, які фігуруе сярод найвышэйшай княжацкай эліты ВКЛ, дык тое, што ўжо Длугаш не змог дакладна вызначыць яго персону і падаваў рэальнага Патрыкея Нарымунтавіча ў спісе сыноў Гедыміна, паспрыяла далейшаму забытванню сітуацыі і нараджэнню яшчэ адной, гэтым разам міфічнай персаналіі – Патрыкея Кейстутавіча, уяўнага ўнука Гедыміна. У польскай гістарыяграфіі вельмі выразна гэтую версію прапісаў ў 1870 г. Казімір Стадніцкі («Patoryczyli Patryk najstarszy [syn

Kiejstuta]»), які атаясамліваў міфічнага сына Кейстута з Патрыкам Горадзенскім, хоць і ведаў пра існаванне Патрыка Нарымунтавіча [41, s. 207–212]. Гэтую генеалагічную пазіцыю ў 1886 г. замацаваў Юзаф Вольф: «Patirg, najstarszy syn Kiejstuta, i w latach 1348–1365 stały towarzyszy wypraw Olgierda i Kiejstuta, umarł młodo, bez udziału» [45, s. 53–54]. Генрых Пашкевіч дэманструе, як маглі з'явіцца падобныя ўяўленні: гісторык давяраў звесткам хронікі «Origo Regis» пра наяўнасць у Кейстута не шасці, а семярых сыноў [12, с. 388]. І на ролю першага, старэйшага сына быў прапанаваны Пацірг/Патрыкей [37, s. 299–305].

Трэба адзначыць, што такая асоба, як Патрык Кейстутавіч, працягвае фігураваць у польскай гістарыяграфіі і сёння. У прыватнасці, выдаўцы Хронікі Яна Длугаша, як у лацінскім арыгінале [26, s. 484], так і ў польскім перакладзе [28, s. 465], па-ранейшаму інтэрпрэтуюць князя Пацірга/Патрыкея як Патрыка Кейстутавіча. Ад Вольфа ж персаналія Пацірга/Патрыкея Кейстутавіча трапіла і ў сучасныя генеалагічныя даследаванні [3, с. 662].

Найшчадкі: князі Старадубскія. Узвядзенне Патрыкея Давыдавіча на Старадубскае княжанне стала магчымым пасля ўсталявання ў 1356 г. кантролю Альгерда над гэтым удзельным княствам гістарычнай Чарнігаўскай зямлі. У другой палове XIV ст. адбылася агульная змена дзяржаўнай юрысдыкцыі: Кіеўскае, Пераяслаўскае і Чарнігаўскае княствы з-пад улады Залатой Арды (Улуса Джучы) перайшлі пад поўны кантроль ВКЛ. У летапісна-хронікальнай і гістарыяграфічнай традыцыях гэта звязваецца з напаўлегендарнай бітвай на Сініх Водах 1362 г., калі войскі Альгерда разбілі войскі Заходняй, так званай Блакітнай, часткі Залатой Арды на чале з падольскімі эмірамі Хаджыбеем і Кутлугбеем (Улус Курумішы), а таксама васальным падольскім князем Дзмітрыем [22, с. 250–256]. Сам факт бітвы выклікае дыскусіі сярод гісторыкаў [21, с. 9–27; 1, с. 135–160], але ўсталяванне ўлады ВКЛ над гэтымі тэрыторыямі не аспрэчваецца. Перамяшчэнне ж Патрыкея Давыдавіча з Гародні ў Старадуб адбылося паводле ініцыятывы Троцкага князя Кейстута, як можна меркаваць, не раней сярэдзіны – другой паловы 1365 г.

Пра рэальны пазнейшы лёс горадзенскага староасты Патрыкея можна даведацца дзякуючы спісам Любецкага сінодзіка, які згадвае «Кн(я)зя Патрыкія Давыдовича Стародубскаго, пріемшаго а[н]г(е)лскій образ, и кн(я)гіню яго Елену [.] с(ы)на ихъ кн(я)зя Иоанна» [8, с. 28]. Выдавец Любецкага сінодзіка Рафаіл Зотаў, нягледзячы на канкрэтнае ўказанне імя бацькі Патрыкея як Давыда, тым не менш атаясаміў князя з Патрыкам Нарымунтавічам, унукам Гедыміна [8, с. 125–128].

Але з нагоды тэксту Любецкага сінодзіка паўстае яшчэ адно пытанне, што тычыцца імя сына князя Патрыкея Івана. Ва ўсіх пазнейшых наратыўных крыніцах можна знайсці Аляксандра Патрыкеевіча, але не Івана. Верагодна, Аляксандр быў другім сынам кня-

¹ Так у рукапісе, павінна быць «sicut».

² Маецца на ўвазе Аляксандр Карыятавіч († 1382), ад 1365 г. (1366 ?) князь Уладзіміра-Валынскі.

зя Патрыкея [11, с. 35]. Увогуле, паводле пазнейшых падзей вядомы сыны князя Патрыкея Давыдавіча – князь Аляксандр Старадубскі і князь Фёдар Рыльскі, а сваякамі князя Патрыкея Давыдавіча былі князь Канстанцін Давыдавіч Ноўгарад-Северскі і яго сын Цімафей Канстанцінавіч [9, с. 67].

Адкуль жа ўзялася версія з атаясамленнем Патрыка/Патрыкея Гарадзенскага з Патрыкеем Нарымунтавічам, унукам Гедыміна? Патрыкей Нарымунтавіч быў намеснікам ВКЛ у Ноўгарадзе Вялікім у 1383–1386 гг., і з 1398 г. яго бацька Нарымунт таксама княжыў у гэтым жа горадзе, куды прыбыў у 1333 г. ужо пад хрысціільным імем Глеб: «В лѣто 6841... вьложи Богъ вь сердце князю Литовскому Наримонту, нареченному вь крещении Глѣбу, сыну великого князя Литовскаго Гедимина, и присла в Новьград, хотя поклонитися святѣи Софѣи; и послаша новгородци по него Григорью и Олександра, и позваша его к собѣ; и прииха в Новьгород, хотя поклонитися, мѣсяца октябрю; и прияша его съ честию, и цѣлова крестъ к великому Новуграду за одинъ человекъ; и даша ему Ладогу, и Орѣхови, и Корѣльскыи и Корѣльскую землю, и половину Копорьи вь отчину и в дѣдѣну, и его дѣтемъ» [14, с. 346–347]. Для нашай тэмы важнай дэтальна з’яўляецца тое, што Нарымунт атрымаў пры хрышчэнні імя Глеб.

Ужо Юзаф Вольф бачыў Патрыкея Гарадзенскага адной асобай з Патрыкеем Нарымунтавічам [46, с. 172]. Гэтай версіі прытрымліваўся і генеалог Юзаф Пузына [39, Нр. 3, с. 38; 40, 1931, R. X, Нр. 5, с. 106–111]. А ад князя Аляксандра Патрыкеевіча Старадубскага выводзіцца род князёў Карэцкіх, якія самі бачылі сваё паходжанне ад Гедымінавічаў і карысталіся гербам «Пагоня» [30, с. 228–237; 33, с. 8–9; 10, с. 244].

Андрэй Кузьмін мяркуе, што князь Аляксандр Патрыкеевіч Старадубскі быў Рурыкавічам, а ў гістарыяграфіі, маўляў, замацавалася памылковае атаясамленне яго з сынам службылага князя ў Вялікім Ноўгарадзе Патрыкея Нарымунтавіча. Такім чынам, «гісторыкі дарэмна пішуць пра Аляксандра Патрыкеевіча як продка роду князёў Карэцкіх» [9, с. 67].

Даследчык адсылае да вядомага нам паручыцельства за полацкага баярына Братошу у 1387–1388 гг., у якім фігуруе князь Аляксандр Патрыкеевіч. У грамаце ён запісаны пасля князя Альгімонта Гальшанскага. У канцы XIV ст. такое невысокае становішча сярод тытулаванага баярства ВКЛ для Гедымінавіча было немагчыма. Дадзеная выснова пацвярджаецца звесткамі некалькіх спісаў так званага Любецкага сінодзіка, дзе былі запісаны старадубскі князь Патрыкей Давыдавіч, бацька князёў Івана, Аляксандра Старадубскага і Фёдара Рыльскага, дзядзька апошніх – князь Канстанцін Давыдавіч Ноўгарад-Северскі і сын апошняга – Цімафей Канстанцін.

Андрэй Кузьмін настойвае, што гэтая методыка дазваляе адмовіцца ад даўно састарэлага «метаду падбору князёў» па падабенстве іх імёнаў і імёнаў

па бацьку, што прапаноўваў Ю. Пузына, які прыйшоў у выніку да «парадаксальнай» высновы аб тым, што пераважная большасць князёў ВКЛ у XIV – пачатку XV ст. былі Гедымінавічамі, а не Рурыкавічамі [9, с. 67].

У дачыненні да родавай геральдыкі князёў Карэцкіх можна сцвярджаць, што «Пагоня» ў класічным выглядзе становіцца нязменным гербом Карэцкіх на пячатках прадстаўнікоў гэтага роду ад 1601 г. Сярод жа найбольш старажытных выяў на пячатках роду фігуруюць выявы льва (1547, 1552, 1570 г.). Варыянты выявы «Пагоні» (у спалучэнні з выявай элементаў герба св. Георгія – «Пагоні Рускай») фіксуюцца на пячатках 1569, 1572, 1586 і 1596 г. [15, с. 144–150].

Між тым падобная дыскусія адносна князёў Старадубскіх губляе актуальнасць, калі мы прымаем версію, што гэты род мае паходжанне ад Патрыкея Давыдавіча, а не ад Гедыміна.

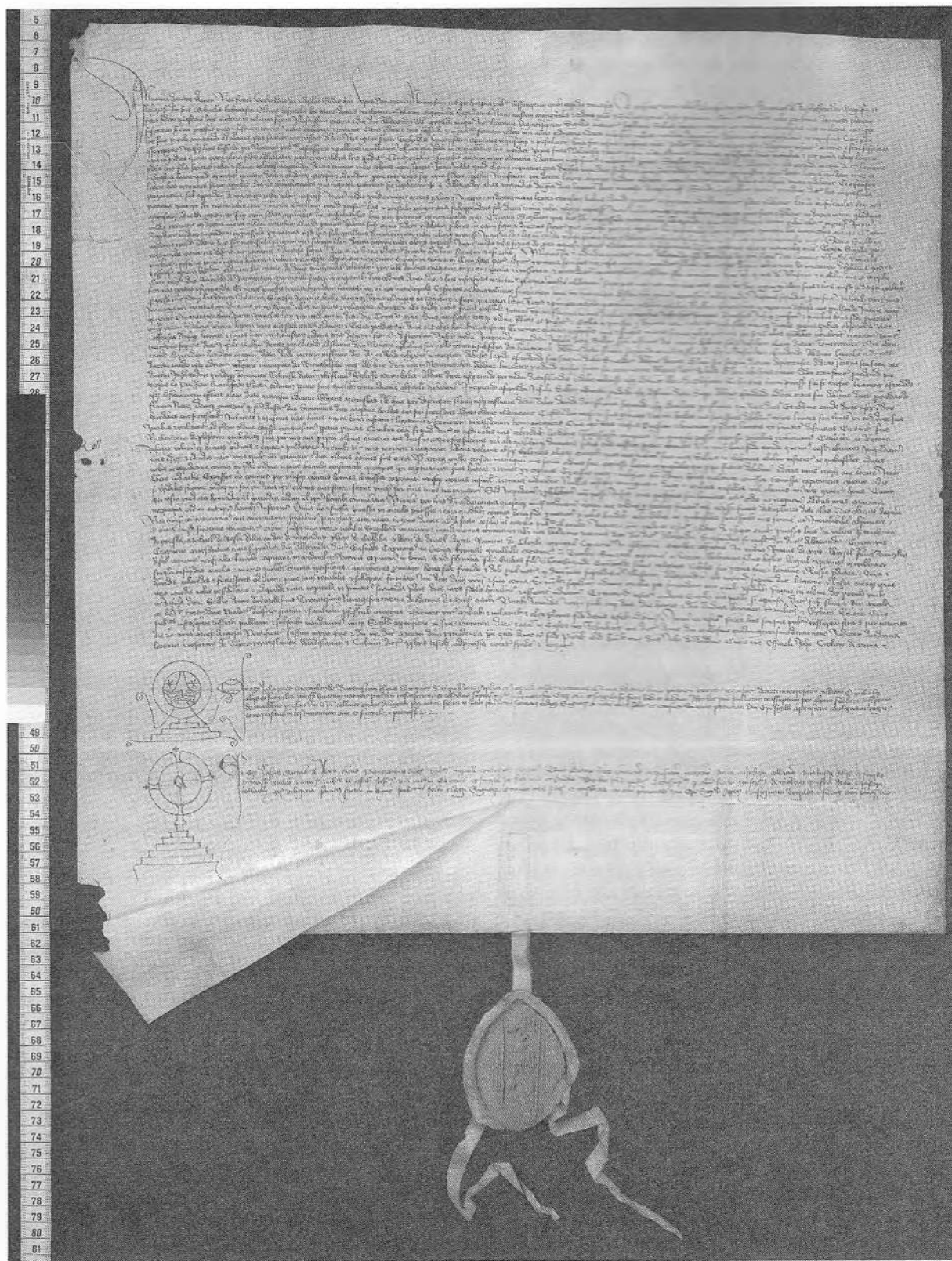
Старадубскае княжанне Патрыкея і яго нашчадкаў пакінула нам яшчэ адно цікавае сведчанне роду – раннюю геральдыку (княжацкія знакі). І гэты сюжэт павязаны з перайманнем манет Залатой Арды, якая мела развітую і даволі стабільную манетна-фінансавую сістэму. Першыя старадубскія перайманні мелі зніжаную вагу ў параўнанні з манетамі, якія сталі для іх узорам – дангі Мухамеда Булака (1380–1381 гг.) і ранейшыя за іх выпускі хана Абдалаха (1340–1370 гг.). Пасля аб’яднання Улуса Джучы ў 1380 г. пад уладай хана Тахтмышы ў Сарай ў 1381 г. аднавілася рэгулярнае біццё манеты. Гэтыя манеты папярэліся і на Севершчыне. У пачатку 1380-х гадоў старадубскія перайманні з тамгой (княжацкім знакам) ужо даволі дакладна паўтаралі вагу дангаў Тахтмышы. Гэтыя срэбныя манеты вагою 1,43 г і памерам каля 17 мм датаваны пачаткам 1380-х гадоў і лічацца ананімнымі [4, с. 15]. Іх адметнасць – выява тамгі – чатырохканцовы крыж з ніжнімі закругленымі галінкамі, які можна разглядаць у рамках іканаграфіі «расквітнелых крыжоў».

Манета з такой жа сімволікай, але ўжо з выбітай легендай «ПЕЧЬТЬ КНЗЯ ОЛКСНАДРА ПТР» [7, с. 72–73], ідэнтыфікуецца як старадубская дзянга Аляксандра Патрыкеевіча [4, с. 15] ці Аляксандра Нарымунтавіча [13, с. 51–55]. Выглядае, што папярэдне апісаная манета магла быць эмітавана першым князем Старадубскім з новага княжацкага роду – Патрыкеем Давыдавічам.

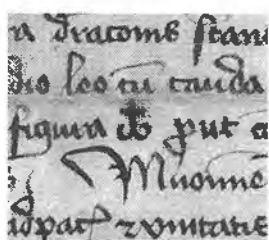
У нумізматычных жа даведніках існуе сур’ёзная блытаніна з генеалагічным паходжаннем князёў Старадубскіх, дзе яны акрэсліваюцца як нашчадкі Патрыкея Нарымунтавіча (Нарымонтавіча) [4, с. 15] і, больш таго, князь Аляксандр вызначаецца як старэйшы брат Патрыкея – Аляксандр Нарымунтавіч [13, с. 53]. Тут, відавочна, адбылося атаясамленне князя Аляксандра Старадубскага з малодшым братам Патрыкея Нарымунтавіча, што яшчэ раз пацвярджае заўвагу А. Кузьміна пра небяспеку фармальнага супастаўлення імёнаў князёў XIII–XIV стст.

У транссумпце (натарыяльнай копіі) 1419 г. Салінскай дамовы 1398 г. паміж вялікім князем Вітаўтам і вялікім магістрам Нямецкага ордэна Конрадам фон Юнгінгенам (мал. 2) складальнік (капіста)

апісаў пячатку **герарда дамовы** ў карабарацыі акта. Адным з **тэмаў герардаў** выступіў князь Аляксандр Старадубскі. **Капіста** не змог перадаць у звыклых для **себе герардаўных** тэрмінах пячатку

Мал. 2. Транссумпт Салінскай дамовы 1398 г., выкананы 9 жніўня 1419 г. ад імя Герхарда, біскупа Памезаніі. Пергамін [29, р. 1]

Мал. 3. Фрагмент тэксту трансумпта Салінскай дамовы 1398 г., выкананага ў 1419 г., з перамалёўкай знака пячаткі князя Аляксандра Патрыкеевіча Старадубскага [29, р. 1]

князя і проста пазначыў у натарыяльным дакуменце выяву «кляйма» на пячатцы: «in cuius medio talis figura: + (гл. мал. 1. – А. Д.), prout cognosci poterant, videbatur» (мал. 3) [29, Nr. 2]. Сяргей Палехаў звяртае ўвагу на тое, што выяўлены на трансумпце знак цалкам ідэнтычны знаку, вядомаму паводле манет князя Аляксандра Патрыкеевіча Старадубскага [20, с. 242]. Такім чынам, мы маем выяву «княскага зна-

ка» Патрыкеевічаў, які выяўляўся як на манетах, так і ў дакументах Аляксандра Патрыкеевіча.

Пэўныя пытанні адносна знаку на манетах і пячатцы Аляксандра Патрыкеевіча ўзніклі ў сувязі з тым, што падобная выява, як мяркуецца, прысутнічае на манетах князя Дзмітрыя/Карыбута Альгердавіча Ноўгарад-Северскага [4, с. 16]. Паводле М. І. Догеля, падобны знак таксама прысутнічаў на пячатцы Фёдара Карыбутавіча, таму была зроблена выснова пра родавую прыналежнасць гэтага знака Карыбута-вічам [5, с. 86]. На сёння з дзвюх апісаных М. Догелем манет вядомая толькі адна, якая захоўваецца ў Дзяржаўным гістарычным музеі ў Маскве [6, с. 124]. Больш падобных манет не выяўлялі і не даследавалі. Зараз пашыраецца версія, што пры выразанні штэмпеля мынцарамі Карыбута ў якасці прататыпу былі ўзятыя старадубскія манеты князя Патрыкея [13, с. 58].

Наяўныя звесткі ў крыніцах XIV ст. спарадзілі ўяўленні пра трох асоб (ці іх канструктаў), якія на-сілі імя Патрык/Патрыкей (зрэдку – Подрыг), і звязаны для зручнасці рэпрэзентацыі ў табліцу.

Суадносіны звестак крыніц з персаналіямі Патрыка/Патрыкея

Крыніцы				Атаясамленне		
Ян Длугаш	Віганд з Марбурга	Актавыя	Наратыўныя (ВКЛ)	Патрык/Патрыкей Давыдавіч	Патрыкей Нарымунтавіч	Патрыкей Кейстутавіч
Ян Длугаш				1336 г. «Patricius filius David Ruthenus»	1336 г. Таксама прыгад-ваецца: Patrikyg	
Ян Длугаш					1348 г. Patrikyg	
		1352 г. Дамова ВКЛ з Польскім каралеўствам			? «за Патрыкия»	
Ян Длугаш					1353 г. Patrikyg	
Ян Длугаш					1354 г. Patrikyg	
	Віганд з Марбурга			21 студзеня 1356 г. «...rex Paterky vulgariter de Karten»		
	Віганд з Марбурга			13 жніўня 1358 г. «...duces et boyaros nostros videlicet super Patriky...»		
		Ордэнскі ната-рыяльны запіс		1360 г. «Patrike»		
	Віганд з Марбурга			Пачатак 1361 г. «Patriky»		
Ян Длугаш					1361 г. Patrikyg	
Ян Длугаш					1362 г. Patrikyg	
	Віганд з Марбурга			6 лютага – 24 сакавіка 1364 г. (аблога Гародні), «...rex dictus Patrike...»		
Ян Длугаш					1364 г. Patrikyg	
Ян Длугаш					1365 г. Patrikyg	

Заканчэнне табліцы

Крыніцы				Атаясамленне		
Ян Длугаш	Віганд з Марбурга	Актавыя	Наратыўныя (ВКЛ)	Патрык/Патрыкей Давыдавіч	Патрыкей Нарымунтавіч	Патрыкей Кейстутавіч
	Віганд з Марбурга			14 лютага 1365 г. (выправа на Скаловію), «Paterky de Garten»		
	Віганд з Марбурга			1365 г. (перамяшчэнне на Русь), «Paterky de Garten»		
			Любецкі сі- нодзік (запіс пасля 1365 г. ?)	Другая палова XIV ст. «Кн(я)зя Патрыкія Давидо- вича Стародубскаго»		
			Origo regis			Звесткі пра сем'ю сыноў Кейстута

Заклучэнне

Можна сцвярджаць, што персаналія Горадзенскага князя Патрыка/Патрыкея пацвярджаецца некалькімі крыніцамі. З трох версій паходжання горадзенскага князя (Патрыкей Нарымунтавіч, Патрыкей Давыдавіч, Патрыкей Кейстутавіч) найбольш верагоднай выглядае тая, што пазначае Патрыка/Патрыкея як сына горадзенскага князя Давыда.

У такім разе Патрыкей атрымаў пасаду бацькі па спадчыне.

Вызначэнне рэлігійнага статусу Патрыка/Патрыкея Давыдавіча як праваслаўнага прадстаўніка эліты ВКЛ з'яўляецца важным фактарам ў аналізе канфесіянальных аспектаў супрацьстаяння ВКЛ і Нямецкага ордэна на працягу XIII–XIV стст.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Бабенко, А. А. Битва на Синих Водах – факт или историографический миф? / А. А. Бабенко, О. В. Комаров // Novogardia. – 2020. – № 2 (6). – С. 135–160.
2. Виткунас, М. Штурм и оборона литовских замков в войнах с Тевтонским орденом (XIII – начало XV в.) / М. Виткунас // Vėsture: avoti un cilvēki. XXII zinātniskie lasījumi. – 2013. – [Vol.] XVI. – Lp. 367–376.
3. Войтович, Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.
4. Гулецкі, Д. 100 манет Вялікага Княства Літоўскага / Д. Гулецкі, М. Дарашкевіч. – Мінск: Тэхналогія, 2022. – 80 с.
5. Догель, М. И. Неизданная русская монета XIV в. / М. И. Догель // Записки нумизматического отделения Русского археологического общества. – СПб.: Типо-литография Б. М. Вольфа, 1913. – Т. II, вып. III–IV. – С. 85–89.
6. Зайцев, В. В. Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского в России / В. В. Зайцев // Средневековая нумизматика Восточной Европы. – М.: Древлехранилище, 2007. – Вып. 2. – С. 121–137.
7. Зайцев, В. В. Русские монеты XIV–XVII вв. Очерки по нумизматике / В. В. Зайцев. – М.: Изд-во МБА, 2016. – 304 с.
8. Зотов, Р. В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время / Р. В. Зотов. – СПб.: Тип. братьев Пантелеевых, 1892. – 379 с.
9. Кузьмин, А. В. Рюриковичи или Гедиминовичи? Проблема идентификации русско-литовских князей XIV – начала XV в. в письменных источниках XIV–XVII в. / А. В. Кузьмин // Древняя Русь: вопросы медиевистики. – 2017. – № 3 (69), сентябрь. – С. 67.
10. Лакиер, А. Б. Русская геральдика / А. Б. Лакиер. – М.: Книга, 1990. – 432 с.
11. Лицкевич, О. В. Поручительство литовско-русской знати за нобиля Братошу Койлутовича (1387–1394 гг.) / О. В. Лицкевич // Беларуская даўніна. – 2014. – Вып. I. – С. 29–58.
12. Лицкевич, О. В. «Летописец великих князей литовских» и «Повесть о Подолье»: опыт комплексного критического разбора / О. В. Лицкевич. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2019. – 928 с.
13. Манеты Беларусі (да 1707 г.). Ізрой – MagDucLit, 2007: даведнік / [склад.: Д. Гулецкі, А. Грамыка, А. Крываручка]. – Мінск: І. П. Логвінаў, 2007. – 216 с.
14. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / под ред. и с предисл. А. Н. Насонова. – М.; Л.: АН СССР, 1950. – 642 с.
15. Однороженко, О. А. Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст. / О. А. Однороженко. – Харків: Просвіта, 2008. – 180 с.
16. Очерки истории Восточной Пруссии / В. Г. Кретинин [и др.]; авт. введ. А. И. Кузнецов. – Калининград: Янтарный Сказ, 2002. – 533 с.
17. Пашуто, В. Т. Борьба прусского народа за независимость (до конца XIII в.) / В. Т. Пашуто // История СССР. – 1958. – № 6. – С. 54–81.
18. Пашуто, В. Т. Образование Литовского государства / В. Т. Пашуто. – М.: АН СССР, 1959. – 536 с.

19. Петр из Дусбурга. Хроника земли Прусской / подгот. В. И. Матузова. – М. : Ладомир, 1997. – 384 с.
20. Полехов, С. В. Несохранившаяся печать князя Александра Патрикеевича Стародубского / С. В. Полехов // Средневековая нумизматика Восточной Европы : нумизмат. сб. к 75-летию Марины Петровны Сотниковой / редкол.: В. В. Зайцев (отв. ред.) [и др.]. – М. : Древлехранилище, 2017. – Вып. 6. – С. 236–244.
21. Шабульдо, Ф. Синьоводська битва 1362 р. у сучасній науковій інтерпретації / Ф. Шабульдо // Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 9–27.
22. Черкас, Б. В. Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XIV ст.) / Б. В. Черкас. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. – 387 с.
23. Annalista Thorunensis // Scriptores rerum Prussicarum. Scriptores Rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft / Hrsg. Theodor Hirsch, Max Töppen, Ernst Strehlke. – Leipzig : Verlag von S. Hirzel, 1866. – Bd. III. – S. 57–316.
24. Archiwum Głównie Akt Dawnych (AGAD). – Zbiór pergaminowy. – Nr. 651. – Jawnuta, Kiejstut, Lubart i inni książęta litewscy zawierają pokój z Kazimierzem, królem polskim i książętami mazowieckimi. – 1 k.
25. Codex Diplomaticus Prussicus. Urkunden-sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königlichen Geheimen Archiv zu Königsberg, nebst Regesten / Herausgegeben von Johannes Voigt. – Königsberg : Gebrüder Vorländer, 1848. – Bd. 3. – XXIV, 200 S.
26. Długosi, Joannis. Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae / J. Długosz ; ed. by Jan. Dąbrowski. – Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 1978. – Liber 9. – 506 p.
27. Długosz, J. Dziejów polskich ksiąg dwanaście / J. Długosz ; przekład Karola Mecherzyńskiego. – Kraków : Druk. "Czasu" W. Kirchmayera, 1868. – T. III : Ks. IX, X. – 558 + XXIII s.
28. Długosz, J. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz. – Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 2009. – Ks. 9. – 486 s.
29. Geheime Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (GStAPK). – Perg.-Urk. Schiebl. 53, Nr. 2. – Gerhard, Bischof von Pomesanien, transsumiert auf Bitte von Georg von Bischofswerder, Kaplan des Hochmeisters Michael Küchmeister, durch die öffentlichen Notare Johannes Stenchen von Bartenstein und Caspar Sartorius von Eylau die Urkunde des Großfürsten Vytautas von Litauen von 1398 Oktober 12, in der mit dem Deutschen Orden ein ewiger Friede geschlossen wird (Friede von Sallinwerder). – 1 p.
30. Herbarz polski Kaspra Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza / K. Niesiecki. – Lipsk : Nakł. i dr. Breitkopfa i Härtela, 1840. – T. V. – [4], 476 s.
31. Jankauskas, V. Nemuno žemupio pilių gynybinės sistemos efektyvumas kovose su Vokiečių ordinu 1283–1369 metais / V. Jankauskas // Karo archyvas. – Vilnius : Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2011. – T. 23. – P. 33–36.
32. Kodeks dyplomacyjny Księstwa Mazowieckiego obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych / oprac. J. T. Lubomirski. – Warszawa : Druk. Gazety Polskiej, 1863. – IV, 346, X, [2] s.
33. Kojalowicz, W. W. Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają / W. W. Kojalowicz. – Kraków : Wyd. "Herolda Polskiego", 1897. – [8], 527, [1] s.
34. Narbut, T. Dzieje starożytne narodu litewskiego / T. Narbut. – Wilno : Nakładem i drukiem A. Marcinowskiego, 1839. – T. V. – 625 + 51 s.
35. Nowy kodeks dyplomacyjny Mazowsza / wyd. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś. – Warszawa : Wzdawnictwo DiG, 2000. – Cz. 3: Dokumenty z lat 1356–1381. – 361 s.
36. Paravicini, W. Die Preußenreisen des europäischen Adels / W. Paravicini. – Sigmaringen : Thorbecke, 1989. – Teil 1. – 396 S. – (Beihefte der Francia ; Bd. 17).
37. Paszkiewicz, H. O genezie i wartości Krewa / H. Paszkiewicz. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1938. – 356, [1] s.
38. Petri de Dusburg. Chronicon terrae Prussiae / Hrsg. M. Toeppen // Scriptores Rerum Prussicarum. – Leipzig : Verlag von S. Hirzel, 1861. – Bd. I. – P. 5–219.
39. Puzyna, J. Narymunt Gedyminowicz / J. Puzyna // Miesięcznik Heraldyczny. – 1930. – Rok IX. – Nr. 1. – S. 4–6 ; Nr. 2. – S. 26–28 ; Nr. 3. – S. 33–38.
40. Puzyna, J. Potomstwo Narymunta Gedyminowicza / J. Puzyna // Miesięcznik Heraldyczny. – 1931. – Rok X. – Nr. 2. – S. 35–39 ; Nr. 5. – S. 105–111 ; Nr. 9. – S. 193–199 ; Nr. 11. – S. 251–258 ; Nr. 12. – S. 269–275 ; 1932. – Rok XI. – Nr. 7–8. – S. 133–136 ; Nr. 10. – S. 183–188 ; Nr. 11. – S. 197–199.
41. Stadnicki, K. Olgierd i Kiejstut, synowie Gedymina, w. xięcia Litwy / K. Stadnicki. – Lwów : Nakł. księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1870. – 351 s.
42. Tegowski, J. Czyim synem był książę grodziencki Patryk? / J. Tegowski // Venerabiles nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiąt rocznice urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej / red. nauk.: Andrzej Radziński, Anna Supruniuk, Jan Wroniszewski. – Toruń : Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1997. – S. 59–67.
43. Tegowski, J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów / J. Tegowski. – Poznań ; Wrocław : Wzdawnictwo Historyczne, 1999. – 319 s. – (Biblioteka Genealogiczna, t. 2).
44. Wigand von Marburg. Nowa kronika pruska / Opr. Sławomir Zonenberg, Krzysztof Kwiatkowski. – Toruń : Towarzystwo Naukowe w Toruniu (TNT), 2017. – 666 s.
45. Wolff, J. Ród Gedimina: dodatki i poprawki do dzieł K. Stadnickiego: "Synowie Gedymina", "Olgierd i Kiejstut" i "Bracia Władysława Jagiełły" / J. Wolff. – Kraków : Druk. Wł. L. Anczyca i spółki, 1886. – VIII, 171 s.
46. Wolff, J. Książę litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. – Warszawa : Druk. J. Filipowicza, 1895. – XXV, [1], 698 s. – (Reprint: 1994, wydał Jacek Bałowski).

*Олег Дернович,
Институт истории НАН Беларуси
(г. Минск, Беларусь)*

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ПАТРИКА (ПАТРИКЕЯ) ГОРОДЕНСКОГО

Резюме

Ключевые слова: Балтийско-немецкое историописание, экспансия Тевтонского ордена, Великое княжество Литовское, Городенское (Гродненское) княжество, стародубские князья, генеалогия.

В истории военного противостояния Великого Княжества Литовского (ВКЛ) и государства Тевтонского ордена в Пруссии важным эпизодом является орденский рейд 1364 г. на Городень (Гродно). Местному князю (каштеляну), которого орденский хронист Виганд из Марбурга обозначает как Патрик, удалось предотвратить штурм и уничтожение замка. Патрик вступил в переговоры с немецкими и английскими рыцарями, демонстрируя христианский статус Городня.

Уже с XV века хронистами и историографами высказывались различные версии относительно происхождения гродненского князя Патрика. В XIX в. оформились три основные генеалогические позиции, кем мог быть Патрик: 1) Патрикеем Наримунтовичем († 1397), старшим сыном старейшего из рода Гедиминовичей Наримунта-Глеба; 2) Патрикеем Давыдовичем, сыном князя (старосты) Давыда Городенского; 3) Патрикеем Кейстутовичем, старшим сыном князя Кейстута. Критический анализ источников позволяет утверждать, что Патриком Городенским был именно Патрикей Давыдович, православный представитель элит ВКЛ. Версия о Патрикее Кейстутовиче признается наименее обоснованной, а сама персона воображаемого старшего сына Кейстута является мифической.

*Aleh Dziarnovich,
Institute of History of the National Academy
of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)*

ORIGIN OF PATRYK (PATRYKEJ) OF HORADZEN'

Summary

Keywords: Baltic-German Chronicles, historiography, expansion of the Teutonic Order, Grand Duchy of Lithuania, Horadzen' (Hrodna/Grodno) principality, Staradub princes, genealogy.

In the history of the military confrontation between the Grand Duchy of Lithuania (GDL) and the State of the Teutonic Order in Prussia, an important episode is the order's raid on Horadzen' (Hrodna/Grodno) in 1364. The local prince (castellan), whom the order chronicler Wiegand from Marburg designates as Patryk (Patrick), managed to prevent the storming and destruction of the castle. Patryk entered into negotiations with German and English knights, demonstrating the Christian status of Horodzen'.

Since the 15th century, chroniclers and historiographers have expressed various versions regarding the origin of Prince Patryk of Horadzen'. In the 19th century, three main genealogical positions emerged as to who Patryk could be: 1) Patrykej Narymuntavich / Patrikej Narimuntovich († 1397), the eldest son of the oldest of the Hedymin's / Gedimin's family, Narymunt-Hleb / Narimunt-Gleb; 2) Patrykej Davydavich / Patrikej Davydovich, son of prince (headman) Davyd / David of Hrodna; 3) Patrykej Kejstutavich / Patrikej Kejstutovich, the eldest son of Prince Kejstut (Kęstutis). A critical analysis of the sources allows us to assert that Patryk of Hrodna was precisely Patrykej Davydavich, an Orthodox representative of the elite of the GDL. The version about Patrykej Kejstutavich is recognized as the least substantiated, and the person of the imaginary eldest son of Kejstut is mythical.

Дата наступлення ў рэдакцыю: 01.04.2025